Арсеній СТЕЦЕНКО,
здобувач освіти,
ВСП «Аграрно-економічний
фаховий коледж Полтавського ДАУ»,
м. Полтава, Україна;

Наталія КОНОНЕНКО,
викладач філологічних дисциплін,
ВСП «Аграрно-економічний
фаховий коледж Полтавського ДАУ»,
м. Полтава, Україна

ЛІТОПИСЕЦЬ ЗАБУТОЇ ПРАВДИ

Актуальність. Дослідження творчого шляху Феодосія Рогового надзвичайно актуальне в контексті збереження історичної пам'яті, національної ідентичності та осмислення досвіду покоління, що пережило тоталітаризм і війну. Сьогодні, коли Україна зіткнулася з агресією та загрозами для своєї культурної спадщини, творчість Рогового – як свідчення незламного духу, гідності й гуманізму – стає джерелом морального орієнтиру та прикладом громадянської відповідальності. Його особистий досвід депортації та подальша літературна рефлексія відкривають нові грані розуміння травматичного минулого, а також ролі письменника як літописця доби. Тому звернення до цієї теми є важливим не лише в літературознавчому аспекті, а й у історичному, гуманітарному та виховному.

Мета статті – проаналізувати зв'язок між особистим травматичним досвідом автора й тематикою його прозових творів; виявити, яким чином перебування Феодосія Рогового в нацистській Німеччині під час Другої світової війни та примусова праця в атмосфері контролю й обмежень у радянському таборі для репресованих вплинули на формування світогляду, громадянської позиції та творчого стилю письменника; а також підкреслити значення цих обставин для розуміння художньої спадщини письменника в контексті української літератури другої половини XX століття.

Виклад основного матеріалу. Феодосій Кирилович Роговий народився 27 серпня 1925 року в селі Пугачівка Градизького району на Полтавщині. Зараз ця місцевість навіки захована на дні Кременчуцького моря. Феодосій Роговий був противником створення штучного моря, про що гнівно пише у своєму романі «Ви ж таки люди...»: «Кличу-викликаю і шлю важкі заклинання всім тим, хто своєю силою розпорядив зігнати-зрушити з правічних осель сотні тисяч селянських сімей, розвіявши по всіх усюдах їхній дух і нажиток» [4].

Зростав майбутній письменник в селянській родині, де з повагою ставилися до праці та знань. Завдяки підтримці батьків здобув гарну на той час освіту: від початкової школи у рідному селі – до семирічки та середньої освіти в сусідніх селах. Світогляд хлопця формувався в атмосфері українського села – серед мальовничої природи Посулля, де вкорінені пісенність, народна мудрість, гумор, щирість, любов до землі та традицій. Все це згодом і визначило особливу і неповторну манеру літературного стилю Феодосія Рогового. Роговий був надто чутливим до фальші й приниження людської гідності – мав «органічну нетерпимість до брехні».

Формування особистості Феодосія Рогового припало на тяжкі часи: прихід більшовиків, Голодомор, Другу світову війну [1]. У роки приходу нацистів на територію України, юний Феодосій Роговий був депортований до Вестфалії, працював на шахті у надзвичайно важких умовах [5]. Цей період, безсумнівно, залишив тяжкий відбиток на світогляді письменника: фізичні виснаження і приниження, відчуття небезпеки викристалізували в ньому непримиренне ставлення до насильства; заклали у свідомості автора основи гуманізму, що згодом стане лейтмотивом його творчості. Після звільнення з німецького рабства Роговий потрапив спочатку до табору, а згодом – на примусову працю до міста Електросталь у Підмосков'ї. Протягом цього часу Роговий був заводським робітником, продовжуючи жити в атмосфері контролю та обмежень. Після повернення до рідного Посулля Роговий став колгоспником, працював у рибартілі, а згодом – секретарем Морозівської сільради (1947–1950), що свідчить про прагнення Рогового відновити своє

життя й бути корисним рідній громаді. З осені 1950 року розпочав педагогічну діяльність: викладав німецьку мову в Устимівській восьмирічній школі: освітянська робота стала важливим етапом духовного самовизначення.

У 1952–1957 роках Ф. Роговий здобуває вищу освіту в Харківському педагогічному інституті, розпочинає літературну активність, поєднану з журналістикою – з 1967 року Роговий працює в редакції газети «Комсомолець Полтавщини». Після затоплення рідної Пугачівки переїжджає до Устимівки, де продовжує працювати журналістом, а з 1975 року – знову вчителем. Усі названі етапи життя Ф. Рогового свідчать про поступове, але вперте повернення до себе, до своєї землі, до своєї істинної місії – бути голосом свого народу [5].

Феодосій Кирилович зіткнувся з новою формою приниження – тавро «остарбайтера» надовго стало тяжким тягарем: Рогового вважали «неблагонадійним», він не міг навчатися стаціонарно у виші, а також стабільно фахово працювати поблизу дому. Попри це, Роговий закінчує Московські державні курси іноземних мов, а пізніше – факультет іноземних мов Харківського педінституту (заочно). Був змушений їздити вчителювати за 20 км від дому [1]. Подоланий освітній шлях загартував характер письменника і переконав, що правда та освіта – справжня зброя для боротьби за гідність.

Перші літературні публікації Феодосія Рогового з’являються у 1950-х роках, народжуються з життєвого досвіду, професійного шляху і внутрішнього запалу. Матеріали друкувалися в обласних і республіканських виданнях, зокрема в журналах «Дніпро» та «Прапор» [1]. Теми, які порушував Феодосій Роговий, – глибоко соціальні, морально-психологічні, філософські. Це був голос людини, яка пройшла через приниження, не втративши гідності, й осмислила світ із граничною ясністю. Саме з цього гіркого досвіду проростала його літературна позиція митця – без пафосу, але з великою людяністю.

У романі «Свято останнього млива» автор художньо переосмислює власний життєвий досвід – як остарбайтера в нацистській Німеччині, так і переселенця, позбавленого рідного краю внаслідок затоплення рідної Пугачівки водами Кременчуцького водосховища. Подвійне викорінення – фізичне й

емоційне – знайшло відображення у внутрішньому стані героїв твору, які переживають гостру втрату ідентичності та зв'язку з землею: *«…ніщо до тебе не озветься, як ніби ти чужинець…»*. Символічна дичка – стара груша, що *«цвіла щороку і рясно, не боялася ні заморозку, ні спеки»* – стає алегорією незламності, пам'яті, стійкості українського селянства, і самого автора, який пережив нелюдські умови шахт Вестфалії, а згодом – байдужість і приниження «рідної» радянської системи. Вислів *«Важко живеш – легко вмираєш»* набуває в романі глибоко філософського звучання, виражаючи екзистенційне спустошення покоління, яке опинилося між втраченим минулим і штучно нав'язаним майбутнім [6].

Через поетичну образність, емоційний реалізм і символізм Роговий передає трагедію народу, позбавленого не лише домівки, а й внутрішньої опори – історичної, духовної, людської. Твір Феодосія Рогового «Свято останнього млива» здобув схвальні та захоплені оцінки від провідних українських літераторів і критиків: Бориса Харчука, Григора Тютюнника, Анатолія Дімарова, Павла Загребельного, Михайла Шевченка, В'ячеслава Брюховецького, Віктора Близнеця, Петра Ротача та багатьох інших. Попри це, роман був опублікований лише у 1982 році – та й то у спотвореному вигляді, значно урізаному радянською цензурою [3]. У романі «Свято останнього млива» Феодосій Роговий лише опосередковано торкається трагедії примусового переселення, спричиненого створенням Кременчуцького водосховища – цензурні обмеження не дозволяли відкрито критикувати «рукотворні катастрофи» радянської доби: драма постає через образи знищеного побуту, втрачених звичаїв, розірваного зв'язку з рідною землею. Натомість у творі «Поруки для батька» (1988), написаному вже в умовах послабленої ідеологічної диктатури, письменник повною мірою надає голосу цій болючій темі. Герої повертаються до витоків – до розмитих водами Сули доріг, до *«штучного Кременчуцького моря»*, що стало символом порожнечі, втраченого сенсу: *«Штучне море – та ж пустеля, тільки з забрезклою зеленою водою»*. Ці образи поглиблюють ностальгію й показують, як розвіюються ілюзії

прогресу: люд, який пережив переселення, здатен порівняти втрачене з набутим, і нова реальність не витримує такого порівняння. Мотив *«млина – святої храміни»* набуває у творі сакрального звучання – це не лише старожитність, а серце народної пам'яті, за яку відповідає герой своєю службою і совістю предків [7]. Таким чином, обидва твори становлять безперервну лінію осмислення травми переселення, де перший фіксує початковий шок, а другий – гірке прозріння.

Варто зауважити, що велика заслуга у публікації творів Феодосія Рогового належить його сучасникам і однодумцям, зокрема Григору Тютюннику та Борису Олійнику. Завдяки їхній підтримці, сприянню та щирій вірі в талант письменника, твори Рогового побачили світ, незважаючи на цензурні перепони. Так, у листі від 12 лютого 1980 року Григір Тютюнник повідомляє Рогового: *«Вчора, 11.02. с. р., я був у видавництві "Радянський письменник", у зава сучасної літератури Чикирисова, і він сказав мені, що твій роман іде…»*, додаючи, що редактором буде Борис Харчук, який написав блискучий редвисновок. Цей лист засвідчує, що саме особиста ініціатива Тютюнника стала рушієм процесу видання роману *«Свято останнього млива»*. Не менш важливу підтримку надавав і Борис Олійник, який ще у листопаді 1966 року писав: *«Ваші оповідки даю на передрук. Будемо мостити десь на № 3 чи № 4…»* [2]. Ці епістолярні свідчення є не лише доказом підтримки, а й свідченням великої людської поваги до Рогового, яку відчували його літературні побратими.

Незадовго до своєї смерті – 4 травня 1992 року – Феодосій Роговий був удостоєний найвищої державної нагороди у галузі літератури: Державної премії України імені Тараса Шевченка за роман «Свято останнього млива» [8]. Це стало пізнім, але заслуженим визнанням його таланту, громадянської мужності та художньої правди, якою він сповнив свою творчість. Ця нагорода символічно увінчала його життєвий і літературний шлях – шлях письменника, який ніколи не поступався правдою.

Висновки. Життєвий і творчий шлях Феодосія Рогового є втіленням драматичної долі українського інтелігента XX століття – людини, яка пережила війну, неволю, переселення, ні на мить не зрадивши своєї гідності, мови, народу. Досвід примусової праці в нацистській Німеччині, репресивна радянська дійсність, втрата рідного Посулля через затоплення – усе це глибоко вкоренилося у світогляді, гуманістичній, критичній позицію та тематичній наповненості творчості Феодосія Рогового. Романи «Свято останнього млива» і «Поруки для батька» є художнім осмисленням не лише особистих травм, а й історичної трагедії цілого покоління. Роговий постає як літописець забутої правди, речник приглушеного болю народу, що втратив землю, дім, але не втратив надію. Висока моральність, філософічність, глибока образність текстів роблять творчість Феодосія Рогового надзвичайно актуальною й сьогодні – в епоху, коли українська культура знову стоїть перед викликами самозбереження.

Список використаних джерел

1. Високо поцінований і мало прочитаний : методичні рекомендації до 90-ї річниці від дня народження Ф. К. Рогового / уклад. М. Г. Максименко. Полтава, 2015. 12 с.

2. «Добрий день хай буде Вам…». Листи до Феодосія Рогового: статті, рецензії, примітки/ упоряд. Ю. Роговий. Полтава: Дивосвіт, 2016. 420 с.

3. Клочко В., Усенко В. Роман Феодосія Рогового «Свято останнього млива» – довгий шлях до читача. *Полтавський краєзнавчий музей.* URL : https://surl.li/fsxbet (дата звернення: 26.06.2025).

4. Лісан О. «Добрий день хай буде вам...». Листи до Феодосія Рогового. *Інтернет-видання «Полтавщина».* URL : https://surl.li/lqgkit (дата звернення: 25.06.2025).

5. Роговий Феодосій Кирилович. *Вікіпедія: Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia).* URL : https://surl.li/kizzfy (дата звернення: 25.06.2025).

6. Роговий Ф. Свято останнього млива. URL : https://surl.li/yhxhoh (дата звернення: 26.06.2025).

7. Роговий Ю. Ф. Сага затопленого Посулля: збірник творів. URL : https://surl.li/gdvgej (дата звернення: 26.06.2025).

8. Феодосій Роговий – 100-річний ювілей. *Полтавська ОВА.* URL : https://surl.lu/cjbwub (дата звернення: 26.06.2025).